

Analiza Matematyczna I

Wydział Nauk Ekonomicznych

wykład IV

Uniwersytet Warszawski
semestr zimowy

Wstęp do Analizy

Funkcja wykładnicza i logarytmiczna

Kapitalizacja w sposób ciągły

Pytanie

Jak bardzo wzrośnie wartość wkładu na lokacie, jeśli odsetki są naliczane w każdej chwili („nieskończenie często”)?

Założmy najpierw, że przy początkowym wkładzie w_0 roczne oprocentowanie wynosi 100% i odsetki są naliczane n razy w roku. Wtedy wartość wkładu na lokacie po 1 roku wyniesie

$$w_0 \left(1 + \frac{1}{n}\right)^n.$$

Spójrzmy na ciąg

$$b_n = \left(1 + \frac{1}{n}\right)^n.$$

Liczba e

Na poprzednim wykładzie udowodniliśmy, że ciąg b_n jest ściśle rosnący. (Np. jeśli odsetki są naliczane raz w roku, to wartość wkładu po 1 roku wynosi $2w_0$, przy dwukrotnym naliczaniu $2,25w_0$, przy trzykrotnym naliczaniu ok. $2,37w_0$ etc.)

W podobny sposób można pokazać, że ten ciąg jest ograniczony z góry (tzn. wszystkie wyrazy b_n są mniejsze od pewnej liczby). Stąd wynika, że gdy n jest bardzo duże (dąży

do nieskończoności), to ciąg b_n dąży do pewnej liczby, którą oznaczamy e (*liczba Eulera*). (Ścisła definicja zbieżności ciągu podana będzie później.) Piszemy

$$\left(1 + \frac{1}{n}\right)^n \xrightarrow{n \rightarrow \infty} e \quad \text{lub} \quad e = \lim_{n \rightarrow \infty} \left(1 + \frac{1}{n}\right)^n.$$

Uwaga. Liczba e jest niewymierna. W przybliżeniu

$$e \approx 2,71828182845904523536028747135266249775724709369 \dots$$

Zatem przy oprocentowaniu 100% w skali roku i ciągłej kapitalizacji wartość wkładu na lokacie po 1 roku wyniesie ok. $2,7w_0$.

Podobnie, przy rocznym oprocentowaniu $p\%$ i naliczaniu odsetek n razy w roku, wartość wkładu po 1 roku wyniesie

$$w_0 \left(1 + \frac{p}{100n}\right)^n.$$

Przyjmując $x = \frac{p}{100}$ i badając ciąg

$$b_n = \left(1 + \frac{x}{n}\right)^n,$$

uzyskujemy, że ciąg b_n dąży do pewnej liczby dodatniej, którą oznaczamy e^x . Ogólnie, zachodzi to dla wszystkich $x \in \mathbb{R}$.

Funkcja wykładnicza (eksponencjalna)

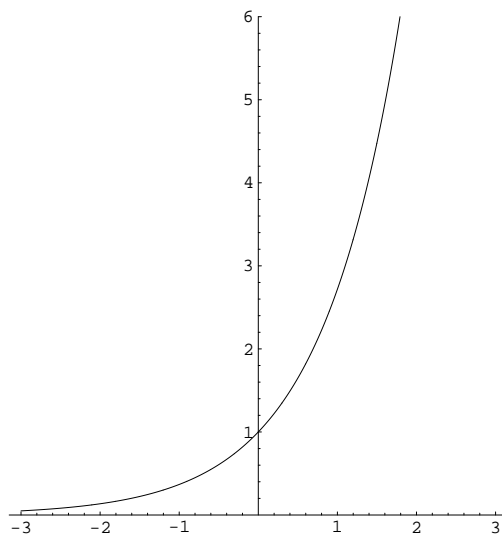
Definicja. *Funkcja wykładnicza* (ozn. e^x lub $\exp(x)$) jest zdefiniowana dla $x \in \mathbb{R}$ przez

$$\left(1 + \frac{x}{n}\right)^n \xrightarrow{n \rightarrow \infty} e^x.$$

Własności funkcji wykładniczej

- $e^x > 0$
- e^x jest funkcją ściśle rosnącą (tzn. $e^{x_1} < e^{x_2}$ dla $x_1 < x_2$)
- $e^{x_1+x_2} = e^{x_1}e^{x_2}$
- $e^0 = 1$

Wykres funkcji $f(x) = e^x$

Definicja. *Logarytm naturalny* (ozn. $\ln x$) liczby dodatniej x to taka liczba $y \in \mathbb{R}$, że $e^y = x$.

Funkcja logarytmiczna jest zatem funkcją odwrotną do funkcji wykładniczej.

Uwaga. Poprawność definicji wynika z własności funkcji e^x .

Własności funkcji logarytmu naturalnego

- $\ln x$ jest określony dla $x > 0$
- $e^{\ln x} = x$ dla $x > 0$ i $\ln(e^x) = x$ dla $x \in \mathbb{R}$.
- $\ln x$ jest funkcją ściśle rosnącą (tzn. $\ln x_1 < \ln x_2$ dla $x_1 < x_2$)
- $\ln(x_1 x_2) = \ln x_1 + \ln x_2$
- $\ln 1 = 0$

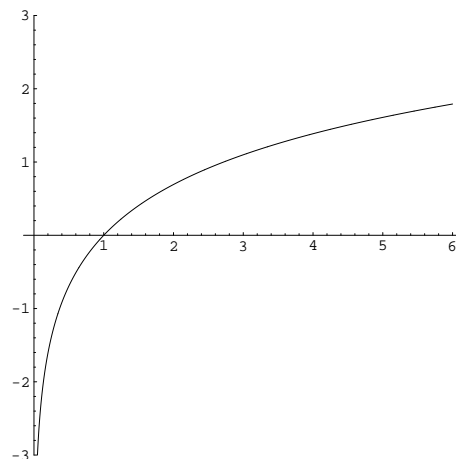
Wykres funkcji $f(x) = \ln x$

Uwaga. Wykres funkcji $\ln$ jest odbiciem wykresu $\exp$ względem prostej $y = x$.

Funkcja wykładnicza i logarytmiczna

Potęga o podstawie dodatniej

Uwaga (przypomnienie). Wyrażenie a^b jest dobrze zdefiniowane m. in. dla $a \in \mathbb{R}$, $b \in \mathbb{N}$ (wielokrotne mnożenie), dla $a \in \mathbb{R} \setminus \{0\}$, $b \in \mathbb{Z}$ (odwrotność) i dla $a > 0$, $b \in \mathbb{Q}$ (pierwiastek).

Pytanie

Jak zdefiniować a^b dla innych $a, b \in \mathbb{R}$, np. $\sqrt{2}^{\sqrt{2}}$?

Mając daną funkcję wykładniczą $\exp$ i jej funkcję odwrotną $\ln$ możemy zdefiniować dowolną potęgę o podstawie dodatniej.

Definicja ($a, b \in \mathbb{R}, a > 0$).

$$a^b = e^{b \ln a}$$

Uwagi

- Dla $b \in \mathbb{Q}$ ta definicja jest zgodna z poprzednią.
- Zachodzi $a^{b_1} a^{b_2} = a^{b_1+b_2}$, $(a^{b_1})^{b_2} = a^{b_1 b_2}$, $(a_1 a_2)^b = a_1^b a_2^b$.
- Nie definiujemy potęgi o podstawie ujemnej i dowolnym wykładniku rzeczywistym, np. nie definiujemy $(-\sqrt{2})^{\sqrt{2}}$.

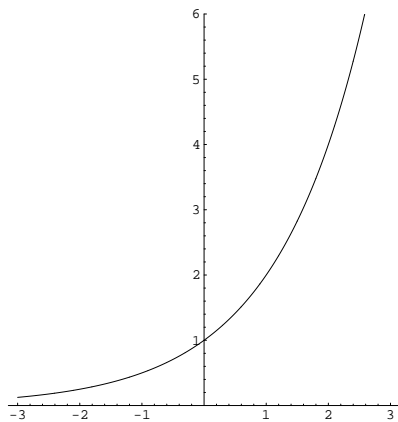
Funkcja wykładnicza o podstawie $a > 0$

Definicja ($a \in \mathbb{R}, a > 0$). Funkcję $f(x) = a^x$ dla $x \in \mathbb{R}$ nazywamy *funkcją wykładniczą (eksponencjalną) o podstawie a* .

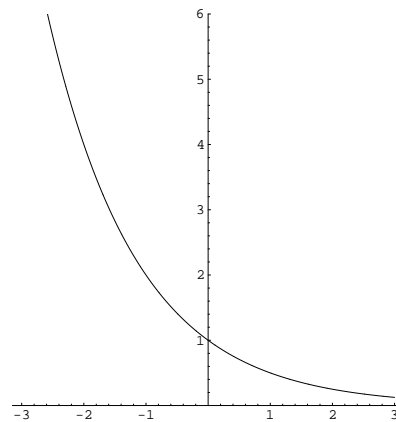
Własności funkcji wykładniczej o podstawie $a > 0$

- $a^x > 0$
- a^x jest funkcją ściśle rosnącą dla $a > 1$, ściśle malejącą dla $a < 1$ i stałą (równą 1) dla $a = 1$
- $a^{x_1+x_2} = a^{x_1} a^{x_2}$

- $a^0 = 1$

Wykres funkcji $f(x) = 2^x$.

Wykres funkcji $f(x) = (\frac{1}{2})^x$.

Logarytm przy podstawie a

Definicja ($a \in \mathbb{R}$, $a > 0$, $a \neq 1$). *Logarytmem przy podstawie a (ozn. $\log_a x$) z liczby $x > 0$, nazywamy taką liczbę $y \in \mathbb{R}$, że $a^y = x$.*

Uwagi

- Jak poprzednio, poprawność definicji wynika z własności funkcji a^x .
- Logarytm przy podstawie e to logarytm naturalny.

Własności funkcji logarytmicznej przy podstawie a

- $a^{\log_a x} = x$ dla $x > 0$ i $\log_a(a^x) = x$ dla $x \in \mathbb{R}$.
- $\log_a x$ jest funkcją ściśle rosnącą dla $a > 1$ i ściśle malejącą dla $0 < a < 1$.
- $\log_a(x_1 x_2) = \log_a x_1 + \log_a x_2$.
- $\log_a(x^b) = b \log_a x$ dla $b \in \mathbb{R}$.
- $\log_a 1 = 0$, $\log_a a = 1$.

Wzór na zamianę podstawy logarytmu

$$\frac{\log_b x}{\log_b a} = \log_a x \quad \text{dla } x > 0, a, b \in \mathbb{R}, a, b > 0, a, b \neq 1.$$

Uwaga. Najczęściej używane podstawy logarytmu (oprócz e) to 10 i 2.

Przykład. Funkcja logarytmiczna jest używana w modelach ekonomicznych jako *funkcja użyteczności inwestora* mająca własność *awersji do ryzyka* (ang.: *risk aversion utility function*).

Definicja. *Skala logarytmiczna* to skala pomiarowa używająca logarytmów pewnej wielkości fizycznej (np. wartości 1, 2, 3, ... są zaznaczone na skali w punktach $\log 1$, $\log 2$, $\log 3$, ...).

Przykłady

- skala Richtera do określania siły wstrząsów sejsmicznych
- skala decybelowa do określania wielkości akustycznych
- skala pH do określania kwasowości i zasadowości
- interwały w muzyce
- skala wielkości gwiazdowych w astronomii

Uwaga. Skala logarytmiczna jest naturalna dla niektórych ludzkich zmysłów, np. słuchu.